

---

a kultúra felszabadító szerepe

JEGYZETEK A X PÁRTKONGRESSZUSRA ELŐKÉSZÍTETT
ESZMEI-POLITIKAI PLATFORMRÓL

A KOMMUNISTA SZÖVETSÉG POLITIKÁJA ÉS FELADATAI
A KULTÚRÁBAN ÉS A TUDOMÁNYBAN)

VUKOVICS GÉZA

Ha csak miattuk okolnánk meg művelődéspolitikánk kiterelvényesedését, érdemtelenül megtisztelnénk azokat, akik alattomban sanda gyanúval fogadják a X. pártkongresszusra előkészített eszmei-politikai platformot, hogy lám csak, megint újabb pálfordulás a láthatáron. Valójában saját magunk miatt, választ keresve öngazgatású társadalmunk kiteljesedésének számtalan elméleti és gyakorlati kérdésére, újítjuk meg, gazdagítjuk, illetve marxi megfogalmazásban: „magasabb szinten újratermeljük” elméletünket, persze, a valóság valahány tapasztalatától kiokosítva.

A félreértések elkerülése végett nyomban le kell szögezni, hogy semmit sem kell megtagadnunk vagy elvetnünk abból, amit tizenhat évvel ezelőtt pártprogramunkban lefektettünk, hála a marxista betájolásnak, amely az alapirány dialektikus megjelölésével tartósan meghatározta haladásunk útját. Tanúsítja ezt a program megfelelő kitétele:

„A Jugoszláv Kommunista Szövetség eszmei harca meggyorsítja az eszmei felépítmény fejlődését, és elősegíti az alkotóerők felszabadulását a tudományban és a művészetben. A Jugoszláv Kommunista Szövetség azt a nézetet vallja, hogy a tudomány és a művészet annál jobban megfelel a haladás tényleges érdekeinek, minél merészebben lát hozzá, mindegyik a maga módján és a maga eszközeivel, hogy felfedje és megismerje az igazságot a természetről és a társadalomról, az emberről mint társadalmi lényről, az ember viszonyáról a természet és az emberi társadalom bonyolult problémái iránt, és egész szellemi alkatában magának az embernek problémái iránt — s ezért sikraszáll az alkotás tényleges szabadságáért a tudományban és a művészetben. A tudomány és a művészet társadalmi feltételezettségéből és magy szerepéből kiindulva, a Jugoszláv Kommunista Szövetség egyúttal elutasítja a tudomány és a művészet társadalmi szerepéről alkotott marxista nézetek mindenféle pragmatikus elferdítését, valamint a tudománynak és a művészetnek a napi politikai érdekek eszközévé való degradálását. A Jugoszláv Kom-

munista Szövetség egyúttal síkraszáll az olyan 'elméletek' ellen, amelyek a szabadság elvonatkoztatott értelmezése nevében tulajdonképpen megszüntetik a tudományos és művészi alkotás igazi szabadságát, és gyakorlatilag reakciós politikai irányzatoknak rendelik alá. A következetesebb szocialista társadalmi viszonyok és a szocialista demokrácia fejlődése hazánkban megköveteli, hogy a Kommunista Szövetség eszmei szerepe ne legyen a dogmatikus ítélőbíró szerepe a tudományos és művészeti irányok, iskolák és stílusok tekintetében."

Időközben azonban sok minden felgyülemlett. Részint eltávolodtunk attól, ami mellett hitet tettünk, részint meg az életfolyamatok új dolgokat vetettek felszínre, amelyekhez ismét ki kellett alakítanunk hozzáállásunkat. Alapjában véve ez a magyarázata annak, hogy a program néhány idevágó oldalát vaskos füzettel kellett kiegészíteni, amely részletekbe menően kifejti a Kommunista Szövetség politikáját és feladatait a kultúrában és a tudományban. Tekintet nélkül arra, hogy az eszmei-politikai platform magán a kongresszuson, illetve a megelőző vitában bizonyos módosításokon esik-e át, minden lehetséges kisebb-nagyobb csiszolás előtt is mélyenszántó felmérése ez az eddig kialakult helyzetnek, és szabatos leltára a teendőeknek.

A terjedelmes szövegnek megvan a kulcsmondata, amely dióhéjban adja lényegét: „Amilyen mértékben úrrá válik élő és holt munkájának gyümölcse és az egészében vett társadalmi újratermelés fölött — az új alkotmányos megoldások alapján — a munkásosztály úrrá lesz a kulturális és tudományos fejlődés feltételeim és lehetőségeim is, ha nincs meg a kapcsolat a munkás jövedelme és kulturális igényei között, nem alakulhat ki a kapcsolat egyrészt a munkásosztály, másrészt a tudomány és a kulturális alkotótevékenység között sem."

Azáltal tehát, hogy gyökeres változásokat hajtunk végre a termelési viszonyokban, amelyeknek biztosítaniuk kell a munkásosztály döntő szerepét az egész társadalmi újratermelési rendszerben, alapjában megváltoztatjuk a kultúra és a tudomány társadalmi helyzetét, közvetlenül bevonjuk mindkettőt az öngazgatású szocialista viszonyok szétágazó rendszerébe. Nem egyszerű, nem egykönnyen megvalósítható folyamata ez annak, hogy a kultúra, a tudomány megszűnjön önálló szektornak, illetve elkülönült részterületnek lenni. Ha ugyanis törekvésünk, célunk a marxi látomás „teljesen felszabadult, totális embere”, aki a javakat létrehozza, dönt annak felhasználásáról nemcsak az anyagi, hanem a szellemi szférában is, méghozzá nem a pusztá rendelkezés, irányítás, hanem az elsajátítás sokértelmű tényével, akkor végérvényesen elejét kell vennünk a véletlenszerűségnek, amely a művelődési értékek egyszerű halmozását gyakran öncélúvá tette.

Értünk el jelentős, mondhatni világraszóló eredményeket, mint azt a platform is felsorolja; ennek tagadása, elvitatása a mindennel való elégedetlenség zsákutcájába vezetne bennünket. A baj ott kezdődött, amikor a mennyiségi gyarapodást önmagától nem követte, de nem is követhette minőségi átalakulás. Értjük ezen azt, hogy a kultúra, tudomány mint szellemi erőforrás nem volt eléggé általános törekvéseink egyik lényeges mozgatója, sok vonatkozásban pedig különálló, a dolgozóktól elidegenült területté vált.

Kiderült, amit egyébként a marxizmus már régen megállapított, hogy a szellemi javak egyszerű termelése és üzletszerű vagy atyáskodó szét-

osztása, adagolása nem vezet az ember egyetemessé válásához, kiteljesedéséhez. Mindkét vonatkozásban elég sok példát találhatunk nálunk is, még inkább a nagyvilágban, amelyet gyakran fenntartás nélkül utánzunk. Láthatjuk akár azt, hogy a kultúrát tömegeikként állítják elő — a semmiképpen sem tagadható értékek mellett —, és a legalantasabb izlést szolgálják ki vele. Ez történik az olyan társadalomban, amelynek „mórális eszménye a munkás, aki bérének egy részét a takarékpénztárba teszi, és e kedvenc ötlete számára még egy szolgálai művészetet is előtalált” — mint azt Marx még annak idején gúnyosan megjegyezte. A másik változat meg a dolgozónak óvatos, beosztásos ellátása a kultúrával, egy arra hivatott réteg gondoskodásaként, amely akár a legjobb szándéka ellenére is elsősorban a művelődés objektumának tekinti az embert, s csak meghatározott hierarchia és elővigyázatosság szempontjai szerint szubjektumának is, bármennyire is hangoztatja, és éppen az ő nevében — szabadságát. Pedig, hogy ismét Marxra hivatkozunk, „a szabadság csak azt jelentheti, hogy a társadalmassult ember, a társult termelők ésszerűen szabályozzák, közös ellenőrzésük alá vetik a természettel való anyagcseréjüket... csak ezen a fokon esik egybe az öntevékenység az anyagi élettel, ami megfelel az egyének teljes egyénekké való kifejlődésének, és ekkor felel meg egymásnak a munka átváltozása öntevékenységgé, és az eddig feltételektől megszabott érintkezés átváltozása az egyének mint olyanok érintkezésévé”.

Az idézetes egyébként azzal a megfontolással történik, hogy a dolgok helyretevését a marxizmus elmaradhatatlan visszahonosítása is nyomon követi. Ha ugyanis jegyzékbe vesszük mulasztásainkat, mint azt következetesen megteszi a platform is, súlyos kihatásában jelentkezik a marxista tanítás beszűkítése, aminek egyik furcsa, de sajátos jellegzetessége pl. az is, hogy az utóbbi évek folyamán sokkal több vallási tárgyú iromány látott nyomdafestéket, mint ahány marxista forrásmű vagy eredeti alkotás hagyta el a sajtót. Innen ered az is, hogy a Kommunista Szövetség, szükségszerűen mellőzve a marxizmus monopóliumát, szükségtelenül lemondott annak hegemoniájáról. Pedig erre mindaddig óhatatlanul szükség lesz, amíg a munkásosztály önmagát felszabadítva meg nem szünteti az osztálytársadalmat, éppen azért, hogy a társadalom minden részét kiegyenlíti önmagával. Vagy mint Marx megfogalmazta: „Ha a proletariátus győz, ezzel korántsem lett a társadalom abszolút oldalává, mert csak azáltal győz, hogy megszünteti önmagát és ellenkezőjét... de nem szabadíthatja fel önmagát anélkül, hogy meg ne szüntetné saját életfeltételeit. Nem szüntetheti meg saját életfeltételeit anélkül, hogy meg ne szüntetné a mai társadalom összes embertelen életfeltételeit, amelyek az ő helyzetében összpontosulnak.”

És ha ennek — a szilárd meggyőződésünk szerint — öngazgatású folyamatnak nem szervesen egybeforrott tényezője a kultúra, a tudomány, akkor eleve bajok keletkeznek, legelőbb a művelődés területén, mint azt a mi esetünk is ékesen bizonyítja. Jól tudjuk, milyen következménnyel járt, amikor megengedtük, hogy a marxizmus csak egyike legyen az életünkben érvényesülő elméleteknek. Észérveink lankadása, ideológiánk megrekedése tág teret nyitott a mindenféle idegen nézet térhódításának. Nyilván nem lennénk marxisták, ha nem vallanánk be, hogy ezt jórészt lehetővé tette a művelődés bázisában bekövetkezett nagymérvű anyagi-szervezési tévelygés is.

Mivel azonban a munkásosztály el volt idegenítve a többletmunka és a társadalmi felhalmozás tetemes részétől, a kultúra és a tudomány is lassan szabadult meg az állam közvetítésétől, „nehezen vonta ki magát az etatista-adminisztratív viszonyok és a költségvetési finanszírozás hálójából”. Az etatizmusra jellemző adminisztratív-hierarchikus viszony, valamint a technokratizmus és bürokratizmus mesterségesen szétválasztotta a dolgozót és a kultúrát, tudományt. Ebből, meg a marxizmus elhanyagolásából és visszaszorításából kifolyólag uralkodhattak el ezen a fontos területen a munkásosztálytól idegen nézetek, elméletek. Ez lett a táptalaja a liberalizmusnak, az újbalos felfogásoknak, a polgári szemléletnek, a nacionalizmusnak, az elitizmusnak.

Ennek velejárója volt, hogy a kultúra, tudomány vívmányainak mennyiségi gazdagodása voltaképpen minőségi elszegényedéshez vezetett. Banálisan hathat ismételten hangoztatni, de nem hunyhatunk szemet fölötte, hogy az írástudatlanság megállapodott „szintjétől” egy tapodtat sem mozdultunk el. Az olvasók számát csak a természetes népesedés növelte, s nem könyvkiadásunk termékeinek hathatós terjesztése, népszerűsítése. Gomba módra szaporodtak a mindenféle kulturális és tudományos intézetek, intézmények, de többnyire bezárkóztak fellegráukba, csöppet sem izgatva magukat azon, hogy látogatottságuk elenyésző, hatókörük roppant korlátozott, elsősorban azért, mert soha senki sem kérte számon tőlük komolyan, hogyan használják fel a költségvetési formában rendelkezésükre bocsátott pénzeszközöket, s mivel viszonzóak a juttatást, kinek állítják össze munkatervüket, műsorukat. Öngazgatású ellenőrzésük még legutóbb is abban merült ki, hogy irányítószerveikbe bekerültek a közvetlen termelők képviselői, de még nem közvetítve teljes érvényűen megbízóik igényét, mondhatni rendelését.

Hasonló mozgások hozták magukkal az amatőrizmus, a művelődési öntevékenység pangását. Az intézményesített kultúra formális fejlődése elvonta az anyagi lehetőségeket a minden szintű, és persze, színvonalas műkedveléstől, mint a dolgozók művelődésének egyik legnépszerűbb és legtömegesebb formájától. A színházak, múzeumok, hangversenytermek, képtárak, könyvtárak és hasonlók látogatottságának megállapodása vagy lassú növekedése alig változtatott a meglévő arányokon, illetve azon, hogy a kulturális javak fogyasztóinak listáján legalul vannak azok, akik a gyakran ellenőrizetlenül, sőt felelőtlenül felhasznált eszközöket előberemtették.

A nemzeti és nemzetiségi kultúrák lendületesen fejlődtek, sok esetben azonban csak egymás mellett és nem egybefonódva. Szorosabb kapcsolatot tartott fenn például Ljubljana Béccsel, mint Szkopjeval, többször járt Zágrábban a trieszti színház, mint a belgrádi, többet fordítottak le szerbhorvátokra a perzsa irodalomból, mintsem a hazai albán termékből.

A folyóiratokból, lapokból, általában a tájékoztatási eszközökből úgyszólván kiveszett a marxista kritika, a béketűrő semlegesség jegyében semmilyen ellenállásra sem talált az irodalom, a filmművészet, a filozófia, a társadalomtudományok stb. terén megnyilvánuló elvtelenség, sőt ellenséges magatartás, a szocialista erkölcsi értékek, a humanizmus, vívmányainak becsmérése, nyilvános gyalázása. A tudomány a tudományos dolgozóké, a kultúra a kultúrmunkásoké, a művészet a művé-

szeké jelszó közkeletű lett, s rendkívül kedvezett a begubózásnak, annak, hogy a csoportérdek, a kéz kezét mos politikája gyökeret verjen.

Műndez visszahatótt a művészetekre, az alkotómunkára is. A szellemi életnek ezt a rendkívül érzékeny, kényes területét körülbástyázták az egyoldalú esztétizálással, elkülönítették az alkotási szabadság válaszfalával, eltorlaszolták a céhjellegű gondolkodásmóddal. Elméletek születtek, illetve egyszerűen idegenből hozzánk kerültek az elit- és tömegkultúráról. Ezek az elméletek aztán máról holnapra anyagi erővé váltak. A kinek-kinek a magáét jegyében az „elitművészet” valóságunkat, törekvéseinket kipellengérező, meghazudtoló álműveket produkált, a „tömegművészet” pedig a legalacsonyabb intellektuális és érzelmi szinten igyekezett kiszolgálni az ún. nagyközönséget. Így terjedt el az üzleti szellem legnagyobb diadalára a ponyva, a giccs, a kommersz-erotika.

Elsikkadt a művészet marxista értelmezésű, osztályszempontú elbírálása is. Kihagyott a kritika, jobban mondva egyoldalúvá vált. Elveszett a műfaji, tartalmi, stílusbeli mérícskélésben, szóvirágosan lombosodott, magas polcra szemlélve és nagyvonalúan megtúrva az olyan alkotást, amely éppen az alkotási szabadság örvén veszélyesen ideologizál, s valójában feketehullámos háborgásával sokkal, de sokkal több téveszmét, ellenséges ideológiát hirdet, mint amennyi „esztétikumot, értéket” tartalmaz.

Szokássá vált a köpönyegforgatásra emlékeztető stílusváltoztatás, meddő külföldi kísérletek majmolása, idegen vadhajítások erőszakos elplántálása a mi más összetételű talajunkban. Az történt valójában, hogy az alkotási szabadság nem egy esetben kisajátított szabadság lett: a klikkekhez tartozó kiadóházi szerkesztők, a hűsös fazékhoz közelebb álló díj- és jutalomosztók sajátosan értelmezett előjoga. Ennek megfelelően divatosá vált a mindent célzatos kritizálásnak alávető újbaldalosság, az önkényes ítélkezés, a durva elmarasztalás, lefokozás stb. Fáma született az alkotási szabadságról, amelyet mindenki veszélyeztet, aki másképpen gondolkodik, főleg ha megpróbál a marxizmusra hivatkozni. A holmiféle osztályszempont, elkötelezettség az ironia és megvetés célpontja is lett, mintha nem létezne Picasso Guernicája, Ady ostorozó költészete, Hegedusić szociális jegyű festészete, Bartók népi talajú muzsikája, Krleža irodalmi kiállása és hitvallása.

Az alkotás és a vele járó szabadság sarkalatos tétele a művészetnek, mint a kultúra legközvetlenebb, leghatékonyabb, legátütőbb erejű ösztetevőjének, ezért kissé behatóbban foglalkozunk vele, éppen a pártplatform meglátásai nyomán. Legelőbb tisztában kell lennünk azzal, hogy az alkotás minden emberi tevékenység része, így nemcsak a művészetek kizárólagos tartozéka. Kissé szabadon fogalmazva, mindenki, aki javakat termel — anyagiakat vagy szellemieket —, a maga módján alkot, és azt, amit létrehoz, az szabad vagy korlátozott tevékenységcsere jegyében átválthatja arra, amire éppen szüksége van. Az öngazgatás útján haladva éppen erre törekszünk, ezért célunk, hogy minél több ember minél közvetlenebbül kicserélhesse javait a kölcsönös jogokat, szempontokat, követelményeket egy nevezőre hozó érdekközösségek útján. És hogy ez minél zavartalanabbul, minél könnyebben és célszerűbben végbemehessen, egyszerűen az kell, hogy mindkét érdekelt fél — akár fogyasztóként, akár kínálóként lép fel — megfelelő igényt

alakítson ki, színvonalas követelményével jelentkezzen és egyúttal olyasmit hozzon létre, hogy annak a legnagyobb keletje legyen.

Ez az egyszerűsítés félreértésre adhat okot, azért mindjárt leszögezzük, hogy egyáltalán nem könnyű annak a szakadéknak áthidalása, amely a fogyasztók tömegét és a termelőket egymástól elválasztja. Ezt a tartós és sok fázadozást igénylő folyamatot elnevezhetjük a művészeti élet öngazgatású demokratizálásának, ami azonban nem abból áll, hogy a művészetet a széles rétegek látókörére szűkítsük, hanem sokkal inkább abból, hogy valahány réteg látókörét mielőbb bővítsük. Ez persze azt sem jelenti, hogy a közérthetőség a művészet rovására mehet, hisz feltétlenül nyeresége a közönségnek, művésznek egyaránt, ha a színvonalas, tartalmas, igényes alkotás a széles tömegek által is könnyen elsajátítható formanyelven tud megszólalni. Bár az sem vitatható, hogy voltak és lesznek értékes műalkotások, amelyek őszinteségük, kifejezőerejük, humanizmusuk, hiteles valóságboncolgatásuk ellenére is, úgymond, érthetetlenek a szélesebb közönség előtt. Kérdés azonban, hogy ez a művész vagy a közönség szempontjából veszteség-e, valószínűleg mindkettő számára, jöllehet Marx is lejegyezte, hogy „a zeneietlen fül számára nincs értelme a legszebb zenének sem”.

Egyébként nem is ez a leglényegesebb, hisz mindig voltak és lesznek művelt emberek is, akik egyéni hajlamuk, vonzódásuk szerint az egyik művészetet, műfajt kedvelik, a másikat meg nem. Mindenesetre óvakodni kell a gyors ítélkezéstől, hisz magának a kultúrának értelmezése sem egyszerű, s nemcsak a művészetek művelésében, élvezésében merül ki, hanem kiterjed az életstílusra, a munkakörülményekre, mindarra, ami az ember magán- és társadalmi tevékenységéhez tartozik. Így a színházlátogatás pusztá ténye nem muszáj hogy maradéktalan megnyilvánulása legyen a kulturáltságnak, vagy hogy az ökölvívómeccs megtekintése a kulturátlanságnak.

Mindebben a sorsdöntő az, hogy a munkásosztály történelmi elhivatottsága alapján milyen viszonyok alakulnak ki az emberek, a termelők és a nemtermelők között; létrejön-e egyebek között a kultúra öngazgatású társadalmisításában az a helyzet, hogy a kultúra — művelőinek és élvezőinek közös érdekében — a munkásosztály felszabadító küldetésének szolgálatában áll, mint annak elválaszthatatlan része, szerves kiegészítője. Ezeknek a viszonyoknak a rendezése a fordulópont, nem mellőzve nyilván annak tartalmát, színvonalát stb., ami e viszonyokat kitölti.

Ebben a vonatkozásban az alkotási szabadság és vele kapcsolatban a művészetek szerepe is új vetületben jelenik meg: mennyiben teszi lehetővé a munkásosztály, általában a dolgozók, végső fokon pedig az ember tárgyi és szellemi elidegenülésének megszüntetését, teljes felszabadulását. Ha így tekintünk a folyamatokra, akkor valójában nincs is általános, korlátlan (alkotási) szabadság. Jobban mondva, szüntelenül harcolni kell érte, hogy ne legyen egységes vélt vagy megkaparintott kiváltsága, hanem minél általánosabb vívmánya az embernek. Valójában annyi van belőle, amennyit az egész társadalom megengedhet magának, attól függően, hogy anyagi fejlődésének, az eszközökkel való rendelkezésnek és az emberek közötti viszonyoknak milyen fokát érte el. Ha őszinték akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy a minden rendű és rangú szellemi alkotóknak ez ideig is több szabadságuk volt, mint az anyagi javak ter-

melőinek, akik azzal sem rendelkezettek szabadon, amit az anyagi szférában létrehoztak, hát még azzal, amit tőlük elvonva a szellemi szférában, sokszor érdekeik ellen, felhasználtak.

Talán nem hat frázisként, hogy a művésznak, mivel még mindig több a szabadsága, mint a termelőnek, alkotásában a munkásosztály mellé kell állnia, őt kell szolgálnia, annál inkább, mert köztudomású, milyen felelősségteljes küldetése van. Ezt kell benne tudatosítani, kibontakoztatni, magasabb szintre emelni éppen a szellemre serkentően ható műalkotással is.

Egyébként is a társadalom senkit sem kényszerít, noszogat, hogy művészeti alkotással foglalkozzon, de ha már valaki, tehetsége, ösztöne, világnézete, kötelességtudata, megértése alapján, erre önként vállalkozott, nagyon jól kell tudnia, megfontolnia, milyen szerepet kell betöltenie. Új művelődéspolitikánk keretében pedig, az érdekközösségen át építve szoros kapcsolatát, tartalmasabb viszonyát, maga is részévé válik a munkásosztálynak, amely ezáltal is magasabb szinten feloldódik a társadalom egészében. Így az író, festő, tudós, színész, nevelő maga is termelővé válik. Semmiképpen sem abban az értelemben, ahogy a tőkés rend paradoxonaként az egyébként a nemtermelők kategóriájába tartozó művész, alkotó, éppen a sajátos gazdasági-társadalmi viszonyok következtében botcsinálta termelővé válik, mint azt Marx lángesze felfedte: „Az író nem annyiban termelőmunkás, amennyiben eszméket termel, hanem amennyiben az írásait kiadó könyvkereskedőt gazdagítja, vagyis amennyiben egy tőkésnek a bér munkása... Ámbár a tanulók szempontjából a tanítók nem termelőmunkások, vállalkozójuk szempontjából azok. Ez tőkésüket az ő munkaképességükre cseréli át, és meggazdagodik a folyamat révén. Ugyanígy áll a dolog a színházi, szórakoztató üzemi stb. vállalkozásoknál.”

A mi körülményeinkben más elképzelés szerint lesz a szellemi műves termelőmunkássá, és pedig a sokszor politikai jelszókként pufogtatott érdekközösségek révén, amelyek értelmezésében gyakran hiányzik az ezzel kapcsolatos mélyebb meglátás. A dogmatikus, bürokratikus, etatista hozzáállás ugyanis ebben is csak újfajta sablont lát, amelynek keretében a művészeti tevékenység, az alkotás és általában a kultúra meg a tudomány pénzeléséről döntenek, az oda delegált közvetlen termelők asszisztálásával, akik érdekében, nevében továbbra is azok beszélhetnek, akik a művelődéspolitikai választottjainak tartják magukat, sőt jogot formálnak arra, hogy belátásuk szerint beskatulyázzák a művészeti, a kulturális és tudományos alkotást, amely a meg nem nevezett állítólagos új igény szerint parlagiasan „közérthető” kell hogy legyen, továbbá nem bírálhat, nem okozhat problémákat, sőt szükségszerűen megszépíti a valóságot is.

Ezzel szemben a platformelvek igen világosan kimondják, hogy a művészet, a tudomány akkor halad társadalmi forradalmunk irányvonalán, akkor jár el pártunk célkitűzéseinek szellemében, ha a természettel, az emberrel, a társadalommal és annak ellentmondásaival kapcsolatos igazságok bátor és pártatlan kutatása megfelel a munkásosztály legmélyebb és távlati érdekeinek. Csakis így érhetjük el azt a marxí víziót — ennek valószínűsége mindinkább beigazolódnik —, amely az emberiség eddigi előrehaladásában létrejött kényszerű munkamegosztást és annak következményeit, éppen az anyagi és szellemi munka elkülönülése tekinteté-

ben is véglegesen kiküszöböli. „A kommunista társadalomban viszont, ahol mindenkinek nemcsak egy kizárólagos tevékenységi köre van, hanem bármely tetszőleges tevékenységi ágban kiképezheti magát, a társadalom szabályozza az általános termelést, és éppen ezáltal lehetővé teszi számomra, hogy ma ezt, holnap azt tegyem, reggel vadásszam, délután halásszam, este állattenyésztéssel foglalkozzam, ebéd után kritizáljak, ahogy éppen kedvem tartja — anélkül, hogy vadásszá, halásszá, pásztorrá vagy kritikussá válnék.”

Nagyon messze van még tőlünk „a szabadságnak ez a birodalma”, de érdemes küzdeni, hogy megvalósuljon. Más úton egyébként nem is haladhatnánk. Ha pedig így van, és másként nem is lehet, akkor a művészetnek, az alkotási szabadságnak a kiteljesedése a végső cél, nem pedig szűkítése, és pedig annak jegyében, hogy a több kultúra, több tudás, több vívmány — elterjedése folytán — anyagi erővé válik, egyik lényeges rugójává a termelésnek, az avatott ömögazgatásnak s általában az egész társadalmi fejlődésnek. Éppen azért, mert ilyen döntő szerep hárul rá, nem maradhat elszigetelten, eszmei beállítottság, azaz marxista ideológia, osztályszempontú irányvétel nélkül, semmiképpen sem lehet a visszahúzó erők, az ösztönösség, az elvtelenség szabad prédája.

A platform is, miután az eddigi tagadhatatlan sikerek mellett felsorolja a baklövéseket, gyakran nagy horderejű hibákat, elvi síkon nyúl a feladatokhoz. Tükre valóságunknak, amelyben mindenkinek meg kell látnia önmagát és további megbizását. Ezért a lehetőségeket, eshetőségeket felsorolva nem ad receptet téziseinek konkrét alkalmazására. Szabatosan megemlíti csak, mi mindent lehet és kell elérni a művelődéspolitikában. A kiindulópont a társultmunka-szervezetek művelődési akcióprogramja, a dolgozók kulturális igényeinek, lehetőségeinek kialakítása céljából. A további módzatok pedig: a kulturális intézmények megnyílása a társadalom előtt, legelőbb az érdekközösségek útján, az öntevékenység felkarolása és serkentése, új művelődési központok létrehozása, nem utolsósorban falun; az ifjúságról való nagyobb gondoskodás, a művészeti egyesületek új rendeltetésű átállása, eszmei tevékenysége; az alkotás, kutatás igazi értékeinek ösztönzése; a marxista bírálat megújítása; a tudomány jobb, hathatósabb megszervezése és a gazdasággal, az iparral való tartósabb, gyümölcsözőbb kapcsolatainak kialakítása; a közművelés kiegészítése közneveléssel és közoktatással és számtalan egyéb teendő.

A kezdeményezésnek, szerepvállalásnak megvannak az adottságai. A platform valójában nagyon is számol az egyéni meglátással, vállalkozókészséggel, emiatt komoly tévedés volna gyakorlati utasításnak tekinteni, illetve gépiesen kivonatolni belőle a „feladatokat”, és ott is erőltetni az olyan tevékenységet, ahol arra semmi lehetőség sincs, ugyanakkor meg elhanyagolni azt, amire minden feltétel megvan, pusztán abból a tényből kiindulva, hogy az előbbi benne van a platformban, az utóbbi meg netán kimaradt belőle.

Egyébként magának a közvitára került párt dokumentumnak volta-képpen csak egy szigorú kikötése van, amely semmiképpen sem mellőzhető, illetve mindenki számára kötelező. Megtalálható ez az alábbi zárszakaszban:

„A tudományos-kulturális és általában véve szellemi munka csak a munkásosztály érdekeinek és alkotó vállalkozásának szerves részeként

juthat érvényre maradéktalanul. Csak az összes szocialista beállítottságú értelmiségi dolgozók fokozott tevékenységével, a munkásosztállyal és élén a Kommunista Szövetséggel lehet utat törni az egyre szabadabb társadalomban, amelyben a kulturális és tudományos alkotó munka megszabadul a polgári világ korlátaiktól, valamint az etatista-bürokratikus viszonyok, a technokratikus monopólium és a piaci ösztönösség által elébetorlaszolt akadályoktól.”